

De man die ons vanavond samenbrengt, is Jacob Matroos. Ik heb zelf geen familieband met hem zoals Hella en Patricia, maar zijn leven boeit me om de Surinaamse bevolkingsgroep die hij representeert. De geschiedenis van deze bevolkingscategorie blijft vaak onderbelicht. Mij houdt die al zo'n dertig jaar bezig. Dit komt overigens wel voort uit een belangstelling voor mijn eigen familiegeschiedenis.

Het portret dat ik u laat zien, toont Constantie van Nepveu, mijn oudst bekende Surinaamse voormoeder. Het is een uitsnede uit een schilderij dat in 1765 gemaakt is in Amsterdam, waar zij toen een jaar verbleef met het gezin van de man die op dat moment nog haar eigenaar was. Het is heel goed mogelijk dat zij Jacob en zijn familie heeft gekend. Ze was een generatiegenoot van Jacobs moeder, Betje van Beeldsnijder. En in de laatste decennia van de achttiende eeuw woonden zij beiden in het kleine stadje Paramaribo, als vrije mensen 'van kleur' om een bijdetijdse uitdrukking te gebruiken. Paramaribo telde toen minder dan 10.000 inwoners, van wie naar schatting 5 á 6000 *slaven* en 3000 *vrijen*.

Er bestaat een hoofdelijke telling uit 1781, Jacob Matroos was toen twee jaar. Toen waren 750 van die 3000 vrije stadsbewoners (ofwel een kwart) mensen zoals hijzelf en zijn moeder en mijn eigen voormoeder Constantie. Dat wil zeggen mensen die zelf of wier ouders eerder tot de slavenstand hadden behoord.

Deze bevolkingsgroep bleef groeien, doordat mensen vrijgegeven werden of zich zelf vrijkochten. Kort na 1800 waren zij al groter in aantal dan de blanke stedelingen. In 1833 bedroeg hun aantal 5000, tegenover 2000 blanke – witte – stadsbewoners. Aan de vooravond van de afschaffing van de slavernij maakten zij tenslotte een kwart van de bevolking van de hele kolonie uit: 13.000 vrije Surinamers van gedeeltelijk of geheel Afrikaanse afstamming op een totaal van 50.000 mensen.

De meeste functies die tot eind achttiende eeuw vrijwel louter door Europeanen werden ingenomen, werden nu ook door hen bekleed. En zij drukten een navenant stempel op de ontwikkeling van de samenleving. De groep die Jacob Matroos vertegenwoordigt, symboliseert in mijn ogen de toekomst van Suriname, dat wil zeggen een vrije samenleving, en vormde daarvoor tegelijk de inspiratie.

Jacob Matroos was een van een tweeling. Hij en zijn broer Ernst werden in Paramaribo geboren op 27 oktober 1779. Ik zal voor u wat contouren van hun levens schetsen.

Er zijn aanwijzingen dat hun moeder Betje niet lang voor hun geboorte een jaar in Amsterdam heeft vertoefd. Haar relatie met hun vader, Wolphert Jacob Beeldsnijder Matroos, is dan mogelijk op de terugreis naar Suriname, in 1778, begonnen. Beeldsnijder Matroos was een hoge ambtenaar die op hetzelfde schip als Betje naar Suriname terugkeerde na twee jaar met verlof in Nederland te zijn geweest.

Betje was op dat moment nog slavin, van de planter met wie zij naar Amsterdam was gekomen. Nadat de jongens waren geboren, kocht Beeldsnijder Matroos Betje en haar kinderen van hun eigenaar, met inbegrip van het vierjarige dochttertje van Betje uit een eerdere relatie. Daarna zorgde hij ervoor dat zij in februari 1781 officieel vrijverklaard werden.

Kort hiervoor waren de jongens in de Hervormde kerk van Paramaribo gedoopt als respectievelijk Castor Jacob en Pollux Ernst van Matroosen. Zij zijn neem ik aan door hun vader vernoemd naar diens acht jaar eerder overleden broer Jacob Ernst Beeldsnijder Matroos. Die was marineofficier en dat verklaart, denk ik, ook hun bijnamen Castor en Pollux, schutpatronen van de zeelieden. Maar overigens zijn de namen Jacob en Ernst afkomstig uit de familie van hun vader's moeder Catharina Margaretha de Petersen. Hier staan we onder het rouwbord van de oom van hun vader, Jacob de Petersen, eveneens hier begraven. Hij bekleedde hoge functies in de West-Indische Compagnie, Patricia zal hier nog iets over zeggen.

Hun kleuterjaren woonden de jongens met hun vader, moeder en halfzus te midden van de allerrijksten van Suriname, in Paramaribo's eerste wijk, in of rondom de Gravenstraat. Toen zij vijf jaar oud waren, vervulde hun vader korte tijd de functie van gouverneur ad interim. Hij trok niet in de gouverneurswoning, maar bleef in het door hem gehuurde huis wonen.

Het feit dat vervolgens iemand anders tot gouverneur werd benoemd, stelde hun vader zo teleur dat hij zijn ambtelijke carrière voorgoed aan de wilgen wilde hangen. Voortaan wenste hij, zoals hij zelf schreef, 'bouwmeester van zijn eigen fortuin' te zijn. Hij wilde zijn slag proberen te slaan in de particuliere sector want van zijn ambten was hij niet rijk geworden, zei hij. Maar eerst ging hij om gezondheidsredenen naar Nederland. Dat was in april 1785.

Beeldsnijder Matroos zou echter nooit meer naar Suriname terugkeren. Hij had in Suriname nog een kleine ambtelijke post waarvoor hij vijf jaar lang steeds weer verlenging van verlof aanvroeg, totdat hij in 1790 definitief ontslag nam. Drie jaar later overleed hij tijdens een kort verblijf in Amersfoort, in logement 'de Stadsdoelen'. Een rijk man was hij inderdaad niet geworden, volgens zijn laatste testament bezat hij minder dan 20.000 gulden.

De archieven laten weinig los over de zorg die hij aan zijn zoons heeft besteed. Zijn vertrek uit Suriname betekende voor hun moeder en hen in ieder geval een verhuizing naar een ander deel van Paramaribo. Naar een huis op de hoek van de Domineestraat en de Jodenbreestraat dat Beeldsnijder Matroos kort voor hij wegging had gekocht, in een middenklasse buurt met bewoners van allerlei huidskleur. Nadat hij in 1790 definitief besloten had om niet meer naar Suriname terug te keren, werd het perceel eigendom van Betje. Ook kreeg Betje na zijn vertrek het bewind over zijn slaven. In 1787 telde haar huishouden naast haar en haar drie kinderen, vijftien mensen die tot de slavenstand behoorden. Onder dezen overigens ook haar moeder Adjuba en zuster Anna die zij zelf later hun vrijheid bezorgde.

Twee jaar later, in 1789, werden de broertjes Jacob en Ernst op het schip gezet naar Nederland. Zij waren toen negen jaar oud en hadden naar Nederlandse begrippen precies de leeftijd om op een *Franse kostschool* geplaatst te worden. Het is dan ook aannemelijk dat dit de reden was voor hun vertrek – en ook dat hun vader hier de hand in heeft gehad. Zij zouden ruim zeven jaar in Nederland blijven. Het was een tijd van revoluties in Europa. Zij waren amper hier toen in Parijs de Bastille werd bestormd en zij maakten in Nederland de invasie van het Franse leger en de Bataafse omwenteling van 1795 mee. Maar over hun persoonlijke belevenissen weet ik helaas weinig tot niets. Dat zij hier in contact kwamen met hun familie van vaders kant blijkt uit een testament van een nicht van hun vader uit december 1796. Zij schonk hen ieder een gouden horloge met een secondewijzer. Maar zij duidde hen in de akte zeer onpersoonlijk aan als 'de twee heeren Jacob van Matroos en Ernst van Matroos'.

Jacob en Ernst bevonden zich op dat moment trouwens al weer op zee, onderweg naar Suriname waar ze in februari 1797 terugkeerden. Ze waren toen zeventien jaar oud. Hoe is het hen verder vergaan?

Tweelingbroer Ernst die Jacob 28 jaar zou overleven – hij overleed in Paramaribo in 1845 – werkte tot 1819 en opnieuw op het eind van zijn leven in dienst van de overheid. In 1819 was hij waarnemend hoofd van een belastingkantoor. Er bestaat een getuigenis dat zijn carrière toen werd geknakt doordat de nieuwe gouverneur mensen van gemengd Afrikaans-Europese afkomst ongunstig gezind was. Hierna ging Ernst zijn brood verdienen in de particuliere sector als administrateur van plantages, onder meer die van zijn halfzuster. Maar op het eind van zijn leven moest hij op zijn Surinaams gezegd ‘pinaren’ en hij liet maar een schamele boedel na.

Over Jacobs carrière is mij minder bekend. In 1811 gaf hij net als zijn broer op ‘schrijver’ van beroep te zijn, d.w.z. klerk. Maar hij schijnt anders dan Ernst in de particuliere sector werkzaam te zijn geweest. Er bestaan brieven uit 1801 van een jongeman uit de Amsterdamse elite – genaamd Jan Willem Calkoen – waaruit blijkt dat Jacob in Suriname als agent voor diens handelsfirma zou gaan optreden. Calkoen was in 1801 voor acht maanden in Suriname maar hij kende Jacob en Ernst kennelijk al uit hun tijd in Nederland. Kort na aankomst schreef de man aan zijn vader in het Frans: ‘les messieurs Van Matroos se portent tres bien, ce matin j’ai encore eu Jacob chez moi, qui a deja vendu plusieurs choses’ – de heren Van Matroos maken het heel goed, vanochtend was Jacob nog hier, die al verschillende goederen heeft verkocht.

Het lijkt erop dat Jacob door zijn keuze voor de particuliere sector financieel succesvoller was dan zijn broer. In 1816 bezat hij een huis in Paramaribo aan de Steenbakkerijstraat en een rijpaard. Naast zijn vaste partner, de vrouw die hij in 1817 in zijn testament zijn ‘geliefde en trouwe huisgesellin’ noemde en met wie hij drie kinderen had, had hij ook enige tijd een buitenvrouw. Bij haar had hij twee kinderen. Afgaande op genoemd testament bedroeg zijn vermogen toen hij overleed 10.000 gulden.

Van Jacob valt nog iets te melden. Michiel van Kempen, specialist op het gebied van de Surinaamse letterkunde kwam zijn naam tegen in een tijdschriftartikel uit 1838. Daarin werd Jacob geroemd om zijn ‘scheppend vernuft’ als dichter. Van Kempen heeft overigens geen literair werk van hem kunnen vinden en had ook geen idee wie deze Jacob Matroos was. In het artikel wordt Jacob herdacht als iemand die altijd gedreven was om ‘dezen zijner dierbaren geboortegrond [Suriname dus] en de vriendschap, welke beiden hem even heilig

waren, te bezingen.’ Gememoreerd wordt ook dat Jacob gekweld werd door ‘lichaamssmarten’.

Inderdaad had Jacob een zwakke gezondheid. Van hem bestaat een bloemrijk geformuleerd rekest uit 1811 waarin hij verzocht ontheven te worden van zijn post als officier in de schutterij van Paramaribo, in wat toen genoemd werd de ‘compagnie van Burger Couleurlingen’. Al sinds 1809 leed hij aan jicht, schreef hij, en sinds kort had zich daar een klacht bijgevoegd die gediagnosticeerd werd als beljak, een chronische buikpijn. De jicht bezorgde hem – in zijn eigen woorden – een ‘hartstekende en weergalooze wreede pijn’. Hij moest vaak het bed houden, zodat hij geregeld buiten staat was om zijn burgerdienst waar te nemen.

De hoop in Nederland genezing te vinden, maakte dat hij op 19 juli 1817 uit Suriname vertrok. Hij werd vergezeld door zijn halfzus, haar kinderen en een bediende. Op 3 september daaraanvolgend gingen zij in Texel van boord, een dag later bereikten zij Amsterdam. Drieëntwintig dagen later overleed hij in hun logement, ‘de Doelen’ aan de Doelenstraat. De gelijkenis met het levenseinde van zijn vader, die in 1793 overleed in het Amersfoortse logement de Stadsdoelen, is frappant. Zijn (half)zus, Majorin Bijval regelde de begrafenis, die plaatsvond in deze kerk. De grafsteen werd later geplaatst, ik denk op initiatief van Jacobs executeurs-testamentair in Suriname. Dat waren zijn broer Ernst en zijn ‘geliefde huisgesellin’ Lucia van Walraven.